

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ШУМ ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 81'255.4-05=112.2

**ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ДОМІНАНТ
УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ
СТОЛІТТЯ ПЕРЕКЛАДАЧАМИ-ЕМІГРАНТАМИ**

Спеціальність 10.02.16. – перекладознавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії і практики перекладу з німецької мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України.

Науковий керівник:

доктор філологічних наук, професор
КИЯК Тарас Романович
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри германської філології
та перекладу

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, доцент
РЕБРІЙ Олександр Володимирович
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
завідувач кафедри теорії та практики
перекладу англійської мови

кандидат філологічних наук, доцент
МАТВІЙШИН Оксана Миколаївна
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
доцент кафедри практики німецької
мови

Захист відбудеться “25” квітня 2017 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14, ауд. 63.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці імені М.О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зала №12.

Автореферат розісланий “23” березня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філологічних наук

Л. В. Клименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Наукові дослідження початку ХХІ століття позначені сталим інтересом до мовознавчих студій, питому вагу серед яких становлять розвідки у галузі перекладів текстів художньої літератури ХХ – поч. ХХІ століть. Не в останню чергу це пов'язано із напруженим історичним процесом попередньої доби, який став причиною численних заборон, жорсткої цензури та гонінь. Отримання Україною незалежності докорінно змінило стан літературного процесу. Читацькі кола одержали вільний доступ до творів, що спричинило появу низки питань та тем для наукових дискусій. Такі праці дозволяють переглянути здобутки попередніх парадигм та суттєво доповнити їх.

Вибір теми, матеріалу дослідження пов'язаний із спільністю жанру, форми та проблематики творів, об'єднаною літературною добою та наявністю однакових лексико-стилістичних доміант у авторів. Зацікавленість обраними перекладачами зумовлено, у першу чергу, їхньою приналежністю до емігрантських кіл, а також – їхнім бікультуралізмом (рівним відчуттям та розумінням рис обох культур – оригінальної української та німецької).

Актуальність роботи зумовлено необхідністю визначити роль перекладачів-емігрантів в історії українського перекладознавства та історії українсько-німецьких перекладознавчих взаємин, що викликає підвищений інтерес серед науковців; потребою заповнити прогалини серед кагорти видатних українських письменників та перекладачів, чий імена через певні історичні обставини і досі залишаються маловідомими, як на теренах України, так і за її межами, а діяльність малодосліджена. Доцільність такого дослідження спричинено необхідністю вивчення питання творчої особистості перекладача-емігранта і пов'язана із наявністю незначної кількості наукових розвідок у галузі перекладів сучасних текстів художньої літератури (друга половина ХХ століття), зокрема, із української мови німецькою, та недостатнім рівнем вивчення ролі перекладача-емігранта у процесі декодування ідіостилю автора.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано у межах комплексної наукової теми Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Мови та літератури народів світу: взаємодія і самобутність» (тема №11БФ044-01), затвердженої Міністерством освіти і науки України.

Мета роботи полягає у комплексному дослідженні лексико-стилістичних доміант творчої майстерності перекладачів-емігрантів (А.-Г. Горбач, І. Костецького та М. Остгайм-Дзерович) при відтворенні рис авторського ідіостилю на прикладі німецькомовних перекладів українських текстів художньої літератури другої половини ХХ століття. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

1. Узагальнити визначення понять *ідіостиль автора* та *стиль перекладача*, *адекватність* та *еквівалентність*, *когезія* та *когерентність* у контексті художнього перекладу шляхом встановлення диференційних ознак.

2. Встановити значимість теорії скопосу для художнього перекладу.
3. Дослідити історію українсько-німецьких перекладознавчих взаємин другої половини ХХ століття.

4. Визначити особливості індивідуального стилю перекладача-емігранта за допомогою здійснення перекладознавчого аналізу німецькомовних варіантів україномовних прозових творів із урахуванням їхніх лінгвостилістичних особливостей.

5. Конкретизувати підходи перекладачів до перекладу: 1) фразеологічних одиниць, 2) ономастики, 3) розмовно-побутової та експресивно забарвленої лексики та 4) авторських неологізмів.

6. Укласти бібліографічний покажчик німецькомовних перекладів творів українських письменників другої половини ХХ століття та коротких біографічних довідок про досліджуваних авторів та перекладачів.

Об'єктом дослідження виступають україномовні прозові твори другої половини ХХ століття та їхні переклади німецькою мовою.

Предметом дослідження є лексико-стилістичні засоби відтворення лексичних одиниць (фразеологічні одиниці, авторські неологізми, власні назви, реалії, кольоризми, просторіччя та розмовно-побутова лексика) в німецькомовних перекладах художніх творів.

Матеріалом дослідження є романи «Жовтий князь» В. Барки та його німецькомовний переклад *М. Остгайм-Дзерович*, «Собор» О. Гончара й переклад І. Костецького та Е. Котмаєр, а також окремі оповідання та новели письменників Житомирської прозової школи (Ю. Винничук, В. Врублевський, В. Габор, Є. Гуцало, В. Даниленко, Л. Демська, В. Діброва, І. Жиленко, Б. Жолдак, М. Закусило, О. Ірванець, С. Касьянова, Є. Кононенко, Н. Конотопець, Н. Мориквас, К. Москалець, В. Мулик, В. Назаренко, Г. Пагутяк, Є. Пашковський, Л. Пономаренко, М. Рябчук, Л. Гарнашинська, О. Ульяненко) та Ю. Андруховича, Віталія та Дмитра Капранових, В. Шевчука, та їхні переклади німецькою мовою, здійснені *А.-Г. Горбач*.

Відправними пунктами дисертаційного дослідження слугують **теоретико-методологічні праці** зарубіжних та вітчизняних дослідників із загальної теорії перекладознавства (Л. Бархударов, В. Виноградов, С. Влахов, А. Федоров, О. Швейцер, Л. Латишев, В. Комісаров, В. Коптілов, Г. Гачечиладзе, Н. Грабовський, А. Франк, Й. Альбрехт, Я. Рецкер, Е. Різел, П. Ньюмарк, А. Гудманян, В. Карабан, О. Чередниченко, Т. Кияк, В. Гак, Т. Некряч, Л. Коломієць), теорії скопосу (Г. Вермеєр, К. Райс, К. Норд, Ю. Найда, А. Гелідей), історії перекладознавчих взаємин (Т. Гаврилів, А. Вольдан, М. Зимомря), майстерності перекладача (П. Топер, Р. Зорівчак, М. Венгренівська, О. Мазур, А. Седлерова, А. Науменко, Г. Косів), способів перекладу (Ж.-П. Віне, Ж. Дарбельне), взаємодії стилів автора та перекладача (З. Муллоджанова, М. Новикова, А. Когут, П. Рихло, О. Матвішин, А. Науменко, О. Ребрій, М. Іваницька).

Методи дослідження: використана під час дослідження методологія, має комплексний характер. Методологічну основу дослідження становить

контрастивно-перекладознавчий метод аналізу україномовних оригіналів художніх текстів та їхніх перекладів німецькою мовою із залученням елементів лінгвокультурологічного та стилістичного аналізу. Також у роботі використано описовий метод з метою формування теоретичної бази дослідження, метод аналізу лексикографічних джерел та словникових дефініцій з метою порівняння лексикографічних експлікацій значень мовних одиниць, дефінітивний метод – для обґрунтування ключових понять дисертації, метод індукції та дедукції – для визначення напрямку пошуку від накопичення мовного матеріалу до систематизації, метод кількісного аналізу – з метою надання кількісних показників частоти використання аналізованих мовних одиниць та відображення співвідношення використання стратегій відтворення культурної специфіки у перекладі, метод узагальнення – для формулювання висновків наукового дослідження, а також візуальний метод – для наочного відображення результатів дослідження.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що здійснено комплексне дослідження особливостей відтворення лексико-стилістичних рис ідіостилю автора перекладачами-емігрантами. Встановлено домінанти їхньої творчої майстерності у художньому перекладі завдяки виокремленню диференційних ознак ідіостилю автора та індивідуального стилю перекладача. Визначено та охарактеризовано компетенції перекладача у процесі відтворення лексичних одиниць німецькою мовою.

На захист виносяться такі положення:

1. Вагомий внесок у сприйняття української художньої літератури другої половини ХХ століття на німецькомовних теренах зробили перекладачі-емігранти *А.-Г. Горбач*, *І. Костецький* та *М. Остгайм-Дзерович*. Активізація їхньої діяльності була пов'язана з напруженим історичним та літературними процесами в Україні повоєнних років (перша половина ХХ століття).

2. Спільними домінантними ознаками перекладацької індивідуальності перекладачів-емігрантів визначається часткове одомашнення тексту перекладу, що пов'язано здебільшого з нейтралізацією експресивно забарвлених лексичних одиниць з метою наблизити читача до розуміння тексту перекладу, однак, значним чином нівелює риси авторського стилю.

3. Українська та німецька мови характеризуються значними відмінностями в системі кольоропозначень, що спричинено, у першу чергу, розбіжностями природних умов, носіїв мов, а також психофізичних особливостей. Кольорова гама української мови надзвичайно розгалужена та неодноманітна, вона несе у собі національну специфіку світосприймання народу, його етноідентичність, що є елементом творення мовної картини світу, художнього образу. При перекладі кольороназв німецькою мовою розглянуті перекладачі одностайні в ототожненні ряду відтінків з основним кольором спектру.

4. *М. Остгайм-Дзерович* та *І. Костецький* у німецькомовних перекладах романів «Жовтий князь» та «Собор» переважно вдаються до пошуку еквівалентів, описового перекладу та додавань (фразеологія,

кольороназви). Перекладачі намагаються відтворити особливості авторського ономастикону авторів шляхом калькування та транслітерування з метою збереження стилістики тексту оригіналу, однак це подекуди сприяє значному очуженню тексту перекладу.

5. А.-Г. Горбач надає перевагу пошуку повних або контекстуальних відповідників (фразеологія, лайлива лексика). Індивідуальна майстерність перекладачки під час відтворення слів-реалій та ономастичних одиниць полягає у тяжінні до очуження тексту шляхом транслітерації або генералізації. Однак, у непоодиноких прикладах А.-Г. Горбач прагне зберегти авторську стилістику оригіналу за рахунок використання описів та додавання.

6. На творчу особистість перекладача, а відтак і на вибір ним певного набору способів передачі певних лексичних одиниць, впливають як зовнішні (мовне та культурне середовище), так і внутрішні (світогляд, рівень освіченості та досвідченості, рівень володіння мовою оригіналу та мовою перекладу та ін.) чинники, а набір засобів досягнення адекватності безпосередньо залежить від мети перекладу.

Теоретичне значення дисертації полягає у внескові до теорії художнього перекладу, історії українсько-німецьких перекладознавчих взаємин другої половини ХХ століття, в усуненні прогалини у перекладознавстві щодо питань вивчення особистості перекладача-емігранта, завдяки аналізу лінгвокультурних та лексико-стилістичних особливостей перекладу сучасної української літератури німецькою мовою. Результати здійсненого дослідження дозволяють визначити основні принципи та підходи до характеристики перекладацької особистості.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати дослідження можуть бути застосовані в нормативних курсах практики художнього перекладу, порівняльної лексикології, порівняльної стилістики, теорії та практики перекладу під час розгляду проблем особистості перекладача, індивідуальності його стилю при відтворенні ідіостилю автора, і розробці підручників та посібників.

Апробація дослідження. Результати даного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови Інституту філології Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка, їх було оприлюднено на: Всеукраїнській науковій конференції «Людина і соціум у контексті проблем сучасної філологічної науки» за участю молодих учених (Київ, 5 квітня 2012 р.), VI Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми германської філології» (Чернівці, 27-28 квітня 2012 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Мова, свідомість, художня творчість, інтернет у дзеркалі сучасних філологічних студій» за участю молодих учених (Київ, 11 квітня 2013 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика» (Київ, 5-6 квітня 2013 р.), VII Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми германської філології та прикладної лінгвістики» (Чернівці, 7-8 травня 2013 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Тенденції розвитку та функціонування

слов'янських та германських мов» (Миколаїв, 17-18 травня 2013 р.), III Міжнародній науковій конференції «Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри» (Кривий Ріг, 7-8 листопада 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Україна і світ: діалог мов і культур» (Київ, 19-21 березня 2014 р.), VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 27-28 березня 2014 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Філологічна наука в інформаційному суспільстві» за участю молодих учених (Київ, 10 квітня 2014 р.), VIII Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми термінознавства, романо-германської філології та перекладу» (Чернівці, 25-26 квітня 2014 р.), I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мова як засіб міжкультурної комунікації» (Херсон, 16-17 травня 2014 р.), III Міжнародній науково-практичній заочній інтернет-конференції «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 17 жовтня 2014 р.), IX Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурна комунікація: мова-культура – особистість» (Острог, 23-24 квітня 2015 р.) та II Міжнародній науково-практичній конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку – Ужгород – Дрогобич, 10 березня 2017 р.).

Повний текст дисертації обговорено на розширеному засіданні кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2016 р.).

Публікації. Основні положення знайшли відображення у 22 публікаціях, 14 статтях у виданнях, акредитованих ДАК МОН України, 1 закордонній публікації, 2 публікаціях у фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних, 5 матеріалах і тезах всеукраїнських та міжнародних конференцій (усі публікації – одноосібні).

Обсяг та структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, який містить 418 джерел, із них, 28 джерел ілюстративного матеріалу, і шести додатків А-Д. Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок, із них 190 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об'єкт та предмет дослідження, мету та завдання роботи, окреслено методикку, обґрунтовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, сформульовано основні положення, які виносяться на захист, наведено дані щодо апробації та опублікування результатів дисертаційного дослідження, подано стислий зміст розділів та додатків.

У **першому розділі «Художній переклад як засіб міжкультурної комунікації»** подано характеристику художнього перекладу як предмету наукового дослідження; розглянуто особливості понять *адекватність* та

еквівалентність, когезія та когерентність, теорії скопосу у контексті художнього перекладу; висвітлено співвідношення стилю автора та стилю перекладача, а також теоретичні аспекти понять *ідіолект* та *ідіостиль*; окреслено основні віхи історії українсько-німецьких перекладознавчих взаємин другої половини ХХ – початку ХХІ століть; розглянуто основні методи наукових досліджень, які застосовувалися під час перекладацького аналізу.

Художній переклад, як і переклад загалом, слід розглядати як процес та як результат. Як процес художній переклад – це творча діяльність, основна функція якої полягає у художньо-естетичному впливові на читача, однак, може варіюватися залежно від мети перекладу. Вона досягається завдяки використанню певного набору методів та засобів, шляхом дотримання обраної стратегії відповідно до кінцевої мети. Як результат – це художній твір, який, окрім безпосередньо творчої, виконує також естетичну та інформативну (посередницьку) функції, а також виступає одним із проявів міжлітературної, а, отже, і міжкультурної взаємодії у співіснуванні різних культур.

У контексті художнього перекладу досі існує чимало різноманітних поглядів на проблему адекватності та еквівалентності, найвідомішими серед яких є розвідки Ю. Найди, М. Грабовського, В. Комісарова, С. Боланос, О. Каде, Р. Зорівчак та ін. Найбільш узагальнюючою є точка зору О. Чередниченка, який стверджує, що «під еквівалентністю розуміється наближення до смислової структури оригіналу, тобто більш-менш точне відтворення його змісту. Адекватність перекладу – це його функціональна тотожність оригіналові, за якої враховується рецепція дискурсу. Адекватність перекладу забезпечується його семантичною еквівалентністю, але може досягатися і за відсутності останньої»¹.

Розглядаючи теорію скопосу (Г. Вермеєр, К. Райс, К. Норд, Т. Кияк та ін.) у межах художнього перекладу і погоджуючись із думкою науковців, що дана теорія не абсолютизує вимоги до перекладу, а ставить на перше місце стратегічний вибір самого творця перекладу, вважається, що першим завданням компетентного перекладача художнього твору є чітке визначення перекладацького завдання. Перекладач ще до початку роботи над самим перекладом, відповідно до теорії скопосу має окреслити уявлення стосовно того, що саме йому доведеться створювати та яким чином надалі буде використовуватися перекладений твір.

У новітніх дослідженнях із проблем перекладознавства, на противагу питанню адекватності та еквівалентності художнього перекладу, значну частку розвідок становить проблема когезії та когерентності у художньому перекладі (К. Костер, М. Гелідей, Р. Хасан). Когерентність є поняттям ширшим, ніж когезія, що охоплює не лише формально-граматичні аспекти зв'язку висловлювань, але й семантико-прагматичні аспекти смислової, інтерактивної зв'язності тексту, тобто є прихованими змістовими зв'язками

¹ Чередниченко, О. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. — К.: Либідь, 2007. — 248 с.

між частинами тексту, які відкриває реципієнт за допомогою процесу інтерпретації тексту. Її суть полягає у семантичному об'єднанні всіх частин тексту в цілому для досягнення його цілісності, що може досягатися засобами когезії або будуватися на асоціативних зв'язках.

Вищенаведені категорії тісно переплітаються та характеризують особистість перекладача як творця цільового тексту. У цьому контексті співіснують поняття ідіюстиль та ідіюлект, які є вирізняльними характеристиками певної особистості. Так, ідіюлект є поняттям вужчим і трактується, як індивідуальне мовлення конкретного носія мови. Це сукупність мовних форм особистості, його мовна практика. Ідіюстиль – ширше поняття і поєднує у собі сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію, виступає як стиль мови і стиль мовлення, системою змістовних і формальних лінгвістичних характеристик ідіюлекту індивіда загалом чи його мови у рамках певних мовних жанрів. Відповідно до цього слід розглядати індивідуальний стиль автора, який відображає його індивідуальне світобачення через окремі специфічні мовні засоби, та індивідуальний стиль перекладача – сукупність способів і методів (характеристик стилю і мови окремого перекладача), яка відрізняє його від автора оригіналу. Так, найповніше, на нашу думку, наразі проблема творчості автора та співтворчості перекладача описана у дослідженнях концепцій творчості О. Ребрія (*мовоцентрична, текстоцентрична та діяльнісноцентрична концепції*).

Зацікавленість українською літературою в німецькомовному просторі сягає своїм корінням далеко в минуле. Історично прийнято поділяти історію українсько-німецьких літературних взаємин на періоди, залежно від соціальних, естетичних та інших чинників. Таких класифікацій існує чимало. У дослідженні спираємося на градацію П. Кірхнера: 1) період Просвітництва (друга половина XVII – перша половина XVIII століть); 2) період романтизму (перша половина XIX століття); 3) період критичного реалізму (друга половина XIX – початок XX століття); 4) період експресіонізму та переходу до пролетарсько-соціалістичних позицій (друге-третє десятиліття XX століття); 5) період формування та укріплення соціалістичного реалізму (20-ті та 30-ті роки); 6) період сучасної соціалістичної літератури. У роботі приділяємо увагу періоду другої половини XX століття. До того часу здебільшого перекладали класичні твори української літератури (О. Кобилянської, Лесі Українки, І. Франка, Т. Шевченка та ін.). Часто самі письменники виступали як перекладачі німецькомовних письменників українською мовою, так і здійснювали авторські переклади власних творів німецькою мовою. Широкомасштабне дослідження україномовної літератури, перекладеної німецькою мовою, належить Т. Гаврилову. Одними з найактивніших та найбільш знакових постатей другої половини XX століття виступають перекладачі та популяризатори української художньої прози в Німеччині І. Костецький та Е. Котмаєр, М. Остгайм-Дзерович і А.-Г. Горбач.

У другому розділі «Індивідуальний стиль перекладача: особливості творчої майстерності І. Костецького та Е. Котмаєр і М. Остгайм-Дзерович» розглянуто творчі постаті перекладачів-емігрантів І. Костецького та Е. Котмаєр і М. Остгайм-Дзерович у рамках українсько-німецьких перекладознавчих взаємин; проаналізовано риси індивідуального стилю перекладачів та перекладацькі рішення у німецькомовних варіантах романів «Собор» О. Гончара та «Жовтий князь» В. Барки на прикладі перекладу колірної лексики, фраземіки, ономастичної, розмовно-побутової лексики, авторських неологізмів тощо.

З метою забезпечення адекватного художнього перекладу перекладачеві необхідно на належному рівні володіти мовою оригіналу та перекладу, а також знатися на культурних особливостях обох мов. До вище зазначеного переліку ми вважаємо доцільним додати ще й освіченість та досвідченість, тобто рівень професійності перекладача. Адже біографія, культурні погляди, вподобання та безпосередньо професійна діяльність перекладача, а також його оточення, формують перекладацьку особистість. Будь-який із перекладачів може одночасно бути і письменником у своїй культурі, що також залишає відбиток на формуванні його особистості як перекладача чужих творів.

Одним із популяризаторів українського художнього слова за межами України був видавець, критик, письменник, перекладач та режисер *І. Костецький* (Ігор В'ячеславович Мерзляков). Разом зі своєю дружиною *Е. Котмаєр* вони створили низку німецькомовних перекладів поезій для антології сучасної української лірики. Одним із найвідоміших прозових перекладів подружжя є створений у 1970 році німецькомовний варіант роману О. Гончара «Собор» під назвою „Der Dom von Satschipljanka“. Письменницький досвід І. Костецького також безпосередньо вплинув на формування його перекладацької особистості. Його ідіостиль як письменника формувався під впливом найрізноманітніших літературних стилів ХХ століття, через що, на думку дослідників, важко точно визначити його стильову приналежність. Його художній потенціал опинився на межі експресіонізму та екзистенціалізму, проте, ідіостиль письменника, проблема експериментальності на стильовому рівні в його творчості досліджено недостатньо, а перекладацька творчість досліджена ще менше. Що ж стосується І. Костецького та перекладу роману «Собор», то, за відсутністю наукових фактів, нам важко точно встановити, яка частина роботи належала самому митцю, а чим займалася співавторка Е. Котмаєр. Відповідно до наших припущень доцільно вважати, що переклад твору належить І. Костецькому, адже він добре знався на мові оригіналу, на сучасності подій роману та на українській ментальності, а його дружина виступала редактором, так би мовити, творчим наставником перекладача.

Художня мова О. Гончара багата на фразеологізми, автор широко послуговувався колірною лексикою, серед якої провідну роль відведено фітокольористиці. Поряд із цим, письменник часто використовував у романі ономастичні одиниці (пропріативи, яскраві андроніми, прізвиська та ін.),

фразеологізми. Зіставний аналіз оригіналу і його німецькомовного варіанту ілюструє застосування перекладачами широкого спектру трансформацій. Так, частина кольорів передається мовними відповідниками: *рожевий* – *rosig*, *червоний* – *rot*. Проте, чимало кольороназв зазнають генералізації: *багряний* – *rot*, *малиновіти* – *erröten*, *темно-сизий* – *dunkelgrau*. Дієслова-фігюрокльоризми у перекладі передаються описово: *бузковіти* – *sich mit Fliederfarbe füllen* (укр. наповнюватися бузковим кольором). Ужиті з порушенням мовних норм з метою зберегти функціональну колоритність мови героя кольороназви, наприклад, *білий-білий* транслітерується як *bjeli-bjeli*, що для цільової аудиторії читачів перекладу є не більш, ніж звуконаслідуванням іншомовного слова без пояснення і не виконує такої ж функції, як оригінал.

При відтворенні фразеологічних одиниць виділяємо такі способи: 1) пошук еквівалента: *ніби солом'яна вдова* – *wie eine Strohwitwe*, *сидіти склавши руки* – *die Hände in den Schoß legen*; 2) калькування: *плескати язиком* – *sich die Zunge kratzen*, *знайти долю* – *den Schicksal finden*; 3) опущення. Деякі фразеологічні одиниці неодноразово зустрічаються у тексті оригіналу, однак, у перекладі натрапляємо на неоднакові способи їх відтворення: *сидіти в печінках* – *im Magen liegen* та *zum Halse heraushängen*.

При перекладі ономастичної лектики, притаманної українському словотвору як, наприклад, пропріативи із прикладкою, І. Костецький та Е. Котмаєр послуговуються різноманітними способами: 1) калькування із перестановкою: *Іван-дикий* – *der wilde Iwan*; 2) калькуванням з утворенням прикладки: *Леся-фронтовичка* – *Lessja, die Frontkämpferin*; 3) опущення: *Галька-переросток* – *Halka*. Переклад андронімів (іменування заміжніх жінок, похідних від чоловічих прізвищ), які характеризують живі народно-розмовні традиції реального українського антропонімікону: *Владичиха* – *Wladytschucha*, *Баглаїха* – *Baghlajicha*, *Ткаченчиха* – *die Tkatschentschucha*, *Шначиха* – *die Schpatschucha*, *Ягориха* – *Jahorycha* транслітеруються у тексті, чим очужують переклад. При перекладі промовистих імен: *Гуляполе* – *Hulaj-Pole*, *дід Нечуйвітер* – *der alte „Trotze-dem-Wind“*, *Не-минай-корчма* – *der Nie-an-der-Schenke-vorbei*, простежується калькування з метою збереження рис оригіналу в перекладі.

Для відтворення у цільовій мові лайливої лексики перекладачі звертаються до: 1) пошуку еквівалента: *байстрючка* – *das Hurenkind*; 2) заміни зі стильовим зміщенням: *дівка* – *die Dame*. Розмовно-побутові фразеологізми здебільшого передають за допомогою повних та відносних еквівалентів: *муляти очі* – *wie ein Dorn im Fleisch sitzen*; *заткнути за пояс* – *sich in die Tasche stecken*.

Оскільки для перекладачів одним із непосильних завдань є відтворення українсько-російського суржику німецькою мовою, І. Костецький та Е. Котмаєр допускають орфографічні помилки у тексті перекладу: *Jedenfalz* замість *jedenfalls*, *ungewont* ← *ungewohnt*, *schweer* ← *schwer*, *komandiren* ← *kommandieren*, *gesunheid* ← *Gesundheit*, що далеко не завжди дозволяє зберегти емоційно-експресивну стилізацію оригіналу в перекладі.

Про життя і творчість *М. Остгайм-Дзерович* відомо порівняно небагато, оскільки вона не була широко відомою перекладачкою. Відповідно визначити всі фактори впливу на формування її особистості перекладача досить важко. 2008 року вона стала лауреатом міжнародної премії за пропаганду українського слова імені Д. Нитченка за переклад роману Василя Барки «Жовтий князь» німецькою мовою. Метою своєї праці *М. Остгайм-Дзерович* окреслила так: «Я про Голодомор знала, хоча в німецькомовних краях про нього ніхто не чув. Зачала переклад, бо австрійці не вірять у те жахіття. [...] Деякі уривки треба читати по п'ять разів, бо мова Барки важка. [...] Хоч у бібліотеках буде, бо важко уявити, що зараз хтось без реклами на неї зверне увагу. Це не роман про кохання, на ньому не зробиш бізнес».

Відтворюючи широку палітру відтінків *В. Барки* перекладачка здебільшого ототожнює їх з основним кольором спектру у цільовій мові: *рудий – rötlich, сивастий, попелястий – grau, синій і блакитний – blau*, що спричинено в першу чергу складністю підібрати еквівалент.

При перекладі фразеологічних одиниць простежується: 1) пошук повного або часткового еквівалента: *загрузати в лихо – im Elend versinken, грати в «кішку-мишку» – „Katz und Maus“ spielen*; 2) калькування: *злий, як вовк – böse wie ein Wolf, обрости, як сірко шерстю – so eingedeckt sein, wie Sirko mit seinem Fell, їхати «зайцем» – wie ein „Hase“ fahren*, хоча в німецькій мові для більшості із них є відповідники, наприклад, *schwarzfahren*.

Ономастичну лексику роману «Жовтий князь» *М. Остгайм-Дзерович* схильна транслітерувати: *Кленоточі – Klenototschy, Ганна – Hanna*. Промовисті імена перекладачка калькує, що є виправданим із точки зору функціональної стилістики, оскільки дозволяє цільовому реципієнту краще зрозуміти образ персонажа: *Безрідний – Familienlose*. Андроніми та маритоніми зазнають опису: *Сіненчиха – die Frau des Sinenko, тітка Петруниха – Tante Frau des Petrun*.

Авторські неологізми *В. Барки* перекладачка калькує цільовою мовою шляхом основоскладання: *хліботрусци – Getreideaufstöberer* (das Getreide + der Aufstöberer), *хліботрудю – Getreidearbeiter* (das Getreide + der Arbeiter), *хлібокусци – Brotbeißer* (das Brot + der Beißer), *хлібонросци – Brotentreißer* (das Brot + der Entreißer). Однак, як бачимо із прикладів, слово *хліб* відтворено то словом *das Getreide* (злаки, зернові), то словом *das Brot* (хліб). Такий спосіб передачі суттєво не впливає на зміст перекладеної авторської лексики та відтворює стилістику, але не зберігає єдності форм новотворів письменника у німецькомовному варіанті.

Незважаючи на певні недоліки переважна більшість застосовуваних перекладачами способів перекладу спрямовано на максимально точне відтворення змісту оригіналу та збереження стилістичних функцій вихідного тексту.

У третьому розділі «Риси індивідуального перекладацького стилю *А.-Г. Горбач*» у контексті українсько-німецьких перекладознавчих взаємин розглянуто творчу особистість *А.-Г. Горбач*; проаналізовано фактори формування особистості перекладачки; подано аналіз рис індивідуального

стилю перекладача при відтворенні колірної лексики, фразеологічних одиниць, ономастичної, розмовно-побутової та експресивно забарвленої лексики на прикладі творів української малої прози, об'єднаних в антологіях „Die Kürbisfürstin: Eine Anthologie zum Frauenthema in der Ukraine” та „Ein Rosenbrunnen: Junge Erzähler aus der Ukraine“.

Однією із найвідоміших і найактивніших особистостей в українському культурно-інтелектуальному світі діаспори другої половини ХХ ст. була літературознавець, перекладачка української літератури німецькою мовою А.-Г. Горбач. Вона переклала німецькою мовою й видала численні твори класиків української літератури (Ю. Коцюбинського, Г. Хоткевича, В. Стефаника, О. Довженка, Г. Косинки, В. Стуса, В. Шевчука, М. Хвильового та ін.), загалом близько 50 перекладів. До недавнього часу про перекладачку було відомо не надто багато, окрім короткого переліку біографічних та бібліографічних даних. Однак, завдяки дослідженню М. Іваницької, результати якого висвітлені у монографії «Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах», стало можливим здійснити ширший та всебічний аналіз перекладацької діяльності А.-Г. Горбач.

До дослідницького кола нашої розвідки ми обрали три перекладені книги – «Місяцева Зозулька із ластів'ячого гнізда» („Mondschein über dem Schwalbennest“, 1997) В. Шевчука, антологію «Криниця для троянд» („Rosenbrunnen: Junge Erzähler aus der Ukraine. Eine Anthologie“, 1998), названу за однойменною новелою із роману Є. Пашковського «Вовча зграя», а також антологію «Свято гарбузової княгині» („Die Kürbisfürstin: Eine Anthologie zum Frauenthema in der Ukraine“, 1999), присвячену темі жінки в Україні.

Найчастіше в авторських оригіналах ми віднаходимо використання кольорів, серед яких переважають біла та чорна фарби, які А.-Г. Горбач відтворює за допомогою „weiß“ та „schwarz“ у потрібному роді та відмінку. Широка палітра відтінків вихідної мови здебільшого генералізується: *багряний* → *rötlich*, *іржавий*, *бурий*, *брунатний* → *braun*, *фіолетовий*, *синій* і *блакитний*, *лазуровий* → *blau*, *смарагдовий*, *зеленавий*, *бірюзовий* → *grün*, *сірий*, *сизий*, *попелястий* → *grau*, *медовожовтий* → *gelb*.

Відтворюючи фразеологічні одиниці перекладачка по-різному підходила до перекладу, навіть за умов їхнього розміщення в одному й тому ж творі: *покінчити життя самогубством* – *dem Leben ein Ende setzen* та *das Leben zu nehmen*, що є відповідниками. Фразеологізми розмовного характеру перекладені за допомогою змістових відповідників: *до лампочки* – *darauf pfeifen* та *jemandem einen Dreck angehen*, що має відтінок грубості. У поодиноких випадках дослівний переклад порушує зміст: *накрити галявинку* – *eine Terrasse zu überdachen*. Фразеологізми, які характеризують фізичний стан людини, А.-Г. Горбач перекладає німецькою мовою за допомогою еквівалентів: *бути у гарній формі* – *gut in Form sein*; *кров з молоком* – *wie Milch und Blut*; *зібратися з силами* – *die Kraft zusammennehmen*. Такі способи

перекладу дозволяють зберегти авторську своєрідність та водночас наблизити читача до змісту тексту.

У перекладі ономастичної лексики А.-Г. Горбач однотайна з іншими перекладачами: для відтворення географічних назв та антропонімів застосовується транслітерація: *Італія – Italien, Житомир – Schytomyr, Пуца-Водиця – Puschtscha-Wodytsja, Андриана – Andriana, Костянтин Петрович – Konstantyn Petrowytsch, Вася Равлик – Wasja Rawlyk, Левадко – Lewadko, Пустина Майорчик – Pustyna Majortschyk, Ірка – Irka, Лорочка – Lorotschka, Мишко – Myschko, Мотрунька – Motrunka*. Авторські антропоніми зазнають калькування: *Босоногий – Barfüßigen, Розірвать Лопнуть – Zerreißen Platzen*, що здебільшого призводить до одомашнення тексту.

Особливі складнощі виникають при перекладі розмовно-побутової та експресивно забарвленої лексики. У текстах оригіналу часто зустрічаємо молодіжний сленг, для якого перекладачка намагається відшукати еквіваленти: *кльовий – verführerisch, чувиха – Freundin, чувак – Kumpel, базар-вокзал – Hickhack*.

Суржик, притаманний значній частині героїв з метою надання їм комічності, у перекладах А.-Г. Горбач цілком нейтралізується: «*Што тебе нада? – запитав його продавець*» (Володимир Діброва) – „*Was willst du? fragt ihn der Verkäufer* (пер. Аня-Галя Горбач); «*Шутніха ти*», – *сказав він*. (Валерій Шевчук) – „*Du Scherzliese*“, *sagte er* (Аня-Галя Горбач); «*Як там з розцотом?*» (Валерій Шевчук) – „*Wie steht es also mit der Bezahlung?*“ (пер. Аня-Галя Горбач).

Лайливі слова перекладачка також намагається передати відповідниками: *сука – Hündin, сучий син – Hundesohn, курва – Hure, хвойда – Nutte, шльондра – Schlampe*, що додає мові героїв колоритності, відтворює творчий задум автора. Тобто, при відтворенні німецькою мовою розмовно-побутової, експресивно забарвленої лексики А.-Г. Горбач тяжіє у перекладі до збереження стилізації мови оригіналу.

ВИСНОВКИ

Кожен перекладач по-своєму підходить до інтерпретації чужомовного тексту, зі своєю індивідуальністю, неповторністю та своїм особливим умінням інтерпретувати текст оригіналу. Саме тому сучасний транслятор повинен однаково добре бути ознайомленим із особливостями культур мови оригіналу та перекладу, тобто бути «міжкультурно компетентним» фахівцем, що, не в останню чергу, сприяє чіткому визначенню авторського задуму, а відтак і досягненню максимально наближеного до дії оригіналу прагматичного впливу на читача тексту перекладу.

У науковому дослідженні здійснено аналіз творів україномовних письменників другої половини ХХ століття та їхніх німецькомовних перекладів із метою визначення рис індивідуальної майстерності перекладача при відтворенні авторського ідіостилу. Задля досягнення загальної мети дослідження було:

1. Поняття ідіостиль (індивідуальний стиль) та ідіолект тісно пов'язані між собою, оскільки є відмінними характеристиками конкретної особистості. Ідіолект є поняттям вузким і визначається як індивідуальне мовлення конкретного носія мови (сукупність мовних форм індивіда, його мовна практика). Індивідуальний стиль (ідіостиль) є поняттям ширшим і об'єднує у собі поєднання мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію. Це стиль мови і стиль мовлення, система змістовних і формальних лінгвістичних характеристик ідіолекту індивіда, загалом, чи його мови в рамках певних мовних жанрів.

У дослідженні категорій адекватності та еквівалентності прийнято під еквівалентним художнім перекладом розглядати переклад художнього твору іноземною мовою, здійснюваний перекладачем із відтворенням, максимально наближеної до оригіналу, форми. Адекватним художнім перекладом дослідники називають переклад художнього твору засобами іноземної мови, здійснюваний перекладачем із метою відтворення єдності змісту оригіналу, враховуючи цілі тексту-джерела та зберігаючи ідіостиль автора.

2. У ході нашого дослідження ми доходимо висновку, що проблема теорії скопосу у художньому перекладі виникає ще на етапі доперекладацького аналізу. Для будь-якого перекладача важливим є попереднє визначення цілі, яку перед собою ставив автор, а відтак, окреслення кінцевого результату, який має спричинити переклад на читача. Саме від цього залежить вибір подальшої стратегії перекладу задля відповідності очікуванням читача.

3. Завдяки активній свідомій позиції перекладачів-емігрантів (А.-Г. Горбач, І. Костецького та М. Остгайм-Дзерович) та їхньому прагненню популяризувати українську літературу, їхньому посередництву у міжкультурних взаєминах, було зумовлено поширення перекладів творів другої половини ХХ століття серед широкого загалу німецькомовних читацьких кіл. Інтерес німецькомовного читача до української літератури сягає своїм корінням далеко в минуле. Найбільшого поширення цей процес отримав за часів Романтизму у Німеччині. Однак, якщо досі українсько-німецькі перекладознавчі взаємини найяскравіше ілюструвалися перекладами класичних творів української літератури (О. Кобилянської, Лесі Українки, І. Франка, Т. Шевченка, та ін.), то друга половина ХХ століття відкриває німецьким читацьким колам сучасних письменників з їхньою яскравою палітрою наскрізних проблем та жанрів.

4. Порівняльний аналіз текстів оригіналів та перекладів дав змогу визначити домінанти перекладацького методу А.-Г. Горбач, І. Костецького та Е. Котмаєр і М. Остгайм-Дзерович. При цьому ми маємо на увазі відтворення німецькою мовою лексичних одиниць із компонентом кольору, ономастикону, фразеології, авторських неологізмів, розмовно-побутової та експресивно забарвленої лексики, оскільки зазначені мовні одиниці, з одного боку, є рисами індивідуальності письменників, а з іншого, створюють певні труднощі для перекладача під час відтворення іноземною мовою.

Зіставний та перекладацький аналіз оригіналів та перекладів дозволив виявити тенденцію німецькомовних перекладачів до орієнтації на мову перекладу, що проявляється в одомашненні або нейтралізації частки лексичних одиниць.

5. На основі порівняння оригінальних текстів та їхніх німецькомовних варіантів виявлено, що переклади назв кольорів та їхніх відтінків характеризуються пошуком відповідника (еквівалента); вилученням (через відсутність назви відтінку у мові перекладу). За відсутності у мові перекладу того чи іншого відтінку мови оригіналу значення кольору ототожнюється із основним кольором спектра:

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика способів перекладу кольороназв

Перекладач Спосіб перекладу	І. Костецький / Е. Котмаєр	М. Остгайм-Дзерович	А.-Г. Горбач
Еквівалент	38%	46%	40%
Генералізація	19%	33%	34%
Опущення	5%	5%	9%

Переклади фразеологічних одиниць позначені пошуком змістового еквівалента, аналога або калькуванням. Подекуди це призводить до одомашнення тексту, але водночас перекладачі прагнуть зберегти стилістичне навантаження оригіналу:

Таблиця 2.

Порівняльна характеристика способів перекладу фразеологізмів

Перекладач Спосіб перекладу	І. Костецький / Е. Котмаєр	М. Остгайм-Дзерович	А.-Г. Горбач
Еквівалент	43%	41%	39%
Аналог	27%	36%	17%
Калькування	11%	15%	24%

Отже, 1) відтворення ономастичної лексики характеризується використанням транслітерації; 2) власні імена (пропріативи із прикладкою та андроніми) транслітеруються, топоніми, імена реальних (історичних) осіб та персонажів відомих літературних творів і фольклору та імена біблійних і міфічних героїв передають усталеними словниковими формами; 3) при відтворенні авторського ономастикону простежується застосування транслітерації, використання словникових відповідників із уточненням або калькуванням; 4) передаючи німецькою мовою розмовно-побутову лексику перекладачі прагнуть зберегти емоційно-експресивну стилізацію оригіналу; 5) просторіччя, сленгізми та розмовно-побутові фразеологізми відтворюються за допомогою повних або часткових змістових відповідників; 6) елементи діалектної лексики відтворюються загальнолітературними мовними одиницями, оскільки невідома лексика обтяжувала б іншомовного читача; 7) суржик у німецькій мові опускається або передається нейтральною лексикою із зазначенням, що в оригіналі текст звучить російською, що

призводить до нейтралізації колориту та стилістики мови героїв, також можливою є заміна використанням орфографічних помилок у тексті перекладу.

Таблиця 3.

Порівняльна характеристика способів перекладу ономастикону

Перекладач Спосіб перекладу	І. Костецький / Е. Котмаєр	М. Остгайм-Дзерович	А.-Г. Горбач
Транслітерація	47%	63%	59%
Калькування	25%	14%	12%
Опис	8%	9%	13%

Таким чином, із проаналізованого доходимо висновку, що досліджені нами перекладачі з однаковою частотністю використовують способи перекладу лексичних одиниць. Максимальне наближення перекладачів до повної адекватності без відступу від основних рис оригіналу забезпечується усією палітрою відомих засобів відтворення лексичних, фразеологічних та стилістичних особливостей першотвору.

Також у ході дослідження було укладено бібліографічний показник німецькомовних перекладів творів українських письменників другої половини ХХ століття та коротких біографічних довідок про досліджуваних авторів та перекладачів.

Вважаємо, що перспектива досліджень полягає у подальшій розробці критеріїв оцінки перекладацької майстерності у художньому перекладі. З цією метою, на нашу думку, слід залучити до аналізу переклади ширшого кола перекладачів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях України:

1. Шум, О. Особливості передачі німецькою мовою мовних одиниць із компонентом кольору (на матеріалі роману Василя Барки «Жовтий князь») / Шум Ольга // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. — Випуск 29, том 3. — Кам'янець-Подільський, 2012. — С. 310-313.

2. Шум, О. Особливості відтворення українських колоративів німецькою мовою (на матеріалі перекладу роману Василя Барки «Жовтий князь») / Шум Ольга // Мовні і концептуальні картини світу. — Випуск 42, частина 2. — Київ, 2012. — С. 480-487.

3. Шум, О. Особливості відтворення фразеології Василя Барки: перекладацький аспект / Шум Ольга // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. — Вип. 27. — К.: Ун-тет «Україна», 2013. — С. 221-230.

4. Шум, О. Відтворення антропонімів української художньої прози німецькою мовою (на матеріалі роману Василя Барки «Жовтий князь») /

Шум Ольга // Наукові праці Камя'нець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. — Випуск 32. — Камя'нець-Подільський: «Аксіома», 2013. — С. 427-430.

5. Шум, О. Відтворення кольоризмів Олеся Гончара іншими мовами (на матеріалі роману «Собор») / Шум Ольга // Наукові праці: науково-методичний журнал. Серія Філологія. Мовознавство. — Випуск 204, том 216. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. — С. 129-132.

6. Шум, О. Українсько-німецькі перекладознавчі взаємини ХХ–ХХІ століття: сучасний стан та перспективи (на матеріалі перекладу художніх творів) / Шум Ольга // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного університету. — Випуск 9. — Кривий Ріг, 2013. — С. 463-467.

7. Schum, O. Überblick der Geschichte von den ukrainisch-deutschen Translationsbeziehungen des XX-XXI. Jh. (anhand der schöngeistigen Literatur) / Olga Schum // Germanistik in der Ukraine. — Band 8. — Kyjiw, 2013. — S. 204-210.

8. Шум, О. Постать Анни-Галі Горбач в українсько-німецькому художньому перекладі / Шум Ольга // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). — Випуск 126. — Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. — С. 438-442.

9. Шум, О. Особливості трансляції ідіостилю та стилю перекладача (на прикладі романів В. Барки, О. Гончара та І. Багряного) / Шум Ольга // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. — Випуск 11. — Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. — С. 277-280.

10. Шум, О. Особливості ідіостилю А.-Г. Горбач при відтворенні власних назв німецькою мовою (на матеріалі німецькомовного перекладу повісті В. Шевчука «Місяцева зозулька із ластів'ячого гнізда») / Шум Ольга // Наукові записки. Серія «Філологічні науки» (Ніжинський державний університет імені М. Гоголя). Книга 3. — Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. — С. 167-170.

11. Шум, О. Особливості відтворення суржику при перекладі (на матеріалі німецькомовних перекладів А.-Г. Горбач) / Шум Ольга // Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія. — Випуск 692-693. — Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2014. — С. 314-317.

12. Шум, О. Збереження символічності назви роману І. Багряного «Тигролови» у іншомовних перекладах / Шум Ольга // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, С. В. Новоселецька. — Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. — Вип. 49. — С. 242-243.

13. Шум, О. Лексико-стилістичні особливості перекладу роману О. Гончара «Собор» німецькою мовою / Шум Ольга // Мовні і концептуальні картини світу. — Випуск 50, частина 2. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2014. — С. 539-544.

14. Шум, О. Співвіднесення ідіостилю автора і стилю перекладача (на матеріалі перекладу роману Ю. Андруховича «Рекреації» німецькою мовою) / Шум Ольга // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. — Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. — Вип. 54. — С. 308-310.

15. Шум, О. Творча майстерність перекладача при відтворенні українських фразеологізмів (на прикладі німецькомовних перекладів А.-Г. Горбач) / Шум Ольга // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [ред.-упорядн. В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. — Дрогобич: Посвіт, 2015. — Вип. 14. — С. 167-171.

16. Шум, О. Риси індивідуального стилю перекладача при відтворенні розмовно-побутової лексики (на прикладі німецькомовних перекладів української прози другої половини ХХ століття) / Шум Ольга // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. — Дрогобич: Посвіт, 2016. — Вип. 15. — С. 221-227.

Статті в іноземних виданнях:

17. Шум, О. Особенности перевода собственных имен в контексте идиостиля переводчика (на материале романа О. Гончара «Собор» и его переводов) / Шум Ольга // Актуальные вопросы современной науки: сборник научных трудов», Выпуск 42. — Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2015. — С. 209-218.

АНОТАЦІЯ

ШУМ О. В. Відтворення лексико-стилістичних домінант української художньої прози другої половини ХХ століття перекладачами-емігрантами. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено розгляду особливостей відтворення лексико-стилістичних домінант української художньої прози другої половини ХХ століття перекладачами-емігрантами на основі всебічного комплексного перекладознавчого аналізу німецькомовних перекладів. Встановлено домінантні риси перекладацьких методів І. Костецького та Е. Котмаєр, М. Остгайм-Дзерович, А.-Г. Горбач, визначено їхній внесок у розвиток українсько-німецьких літературних та перекладознавчих взаємин. Зіставний аналіз україномовних оригіналів та німецькомовних перекладів дав змогу визначити провідні риси української художньої прози другої половини ХХ століття та методи їх відтворення перекладачами-емігрантами, що зумовлено

формуванням творчої особистості перекладача під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників.

На матеріалі німецькомовних перекладів української художньої прози розглянуто способи відтворення ономастичних одиниць, фразеологізмів, колірної лексики, авторських неологізмів і розмовно-побутової та експресивно-забарвленої лексики.

Ключові слова: художній переклад, літературні взаємини, особистість перекладача, мета перекладу, адекватність, еквівалентність, когезія, когерентність, теорія скопосу, ономастика, фразеологія, колірна лексика, авторські неологізми, розмовно-побутова лексика.

АННОТАЦІЯ

ШУМ О. В. Воспроизведение лексико-стилистических доминант украинской художественной прозы второй половины XX века переводчиками-эмигрантами. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.16 – переводоведение. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко МОН Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена рассмотрению особенностей воспроизведения лексико-стилистических доминант украинской художественной прозы второй половины XX века переводчиками-эмигрантами на основе всестороннего комплексного переводческого анализа немецкоязычных переводов. Актуальность данного исследования обусловлена тем, что именно конец XX – начало XXI веков в области теории и практики перевода стали вехой заинтересованности ученых-лингвистов личностью переводчика (Р. Зоривчак, М. Новикова, А. Науменко, А. Ребрый, М. Иваницкая), а также историей украинско-немецких переводческих взаимоотношений (О. Матвишин, Т. Гаврилов, Н. Зимомря).

Интерес к избранным нами переводчикам вызван, в первую очередь, их принадлежностью к кругу эмигрантов, а также – их бикультурализмом (равным чувством и пониманием черт обеих культур – оригинальной украинской и немецкой).

В диссертации сопоставляются прозаические украиноязычные произведения В. Барки, О. Гончара, а также отдельные рассказы и новеллы писателей Житомирской прозаической школы (Ю. Винничук, В. Врублевский, В. Габор, Е. Гуцало, В. Даниленко, Л. Демская, В. Диброва, И. Жиленко, Б. Жолдак, М. Закусило, А. Ирванец, С. Касьянова, Е. Кононенко, Н. Конопотец, Н. Мориквас, К. Москалец, В. Мулик, В. Назаренко, Г. Пагутяк, Е. Пашковский, Л. Пономаренко, М. Рябчук, Л. Тарнашинская, А. Ульяненко) и Ю. Андруховича, Д. и В. Капрановых, В. Шевчука, и их переводы на немецкий язык, осуществленные И. Костецким и Э. Коттмайер, М. Остгайм-Дзерович, А.-Г. Горбач.

В работе установлено, что для художественного перевода важную роль играет проблема теории скопоса, которая возникает еще на этапе

допереводческого анализа текста. Для любого переводчика важно предварительно определить цель, которую перед собой ставил автор, а затем, определить конечный эффект, который должен воспроизвести перевод на читателя. Именно от этого зависит выбор дальнейшей стратегии перевода с целью соответствовать ожиданиям читателя. Зачастую немецкоязычный перевод отличается от оригинала своей функцией, поскольку направлен в первую очередь на донесение культурно-исторической информации.

В ходе исследования установлены доминантные черты переводческих методов И. Костецкого и Э. Коттмайер, М. Остгайм-Дзерович, А.-Г. Горбач и определен их вклад в развитие украинско-немецких литературных и переводческих взаимодействий. Сопоставимый анализ украиноязычных оригиналов и немецкоязычных переводов позволил определить основные черты украинской художественной прозы второй половины XX века и методы их воспроизведения переводчиками-эмигрантами, что обусловлено формированием индивидуальной творческой личности переводчика под влиянием внешних и внутренних факторов.

На материале немецкоязычных переводов украинской художественной прозы рассмотрены способы воспроизведения ономастических единиц, фразеологизмов, лексических единиц с компонентом цвета, авторских неологизмов, разговорно-бытовой и экспрессивной лексики.

Сопоставительный и переводческий анализ оригиналов и переводов позволил выявить тенденцию немецкоязычных переводчиков к ориентации на язык перевода, что проявляется в одомашнивании или нейтрализации части лексических единиц. Максимальное приближение переводчиков к полной адекватности без отступления от основных черт оригинала обеспечивается всей палитрой известных средств воспроизведения лексических, фразеологических и стилистических особенностей оригинала. В целом, воспроизведение лексических единиц оригинала в переводе переводчиками-эмигрантами характеризуется высоким уровнем адекватности.

Несмотря на некоторые недостатки, именно благодаря активной сознательной позиции переводчиков-эмигрантов (А.-Г. Горбач, И. Костецкого и М. Остгайм-Дзерович), их стремлению популяризировать украинскую литературу и их посредничеству в межкультурных взаимосвязях, среди широкой общественности немецкоязычных читательских кругов были широко распространены переводы произведений второй половины XX века. Вклад исследуемых переводчиков в историю украинско-немецких литературных и переводческих взаимодействий велик и значим.

Ключевые слова: художественный перевод, литературные взаимодействия, личность переводчика, цель перевода, адекватность, эквивалентность, когезия, когерентность, теория скопоса, ономастика, фразеология, лексика с компонентом цвета, авторский неологизм, разговорно-бытовая лексика.

ABSTRACT

Shum O. V. Rendering of lexical and stylistic dominants of Ukrainian prose of the 2nd half of 20th century by translators-emigrants. – Manuscript.

A Thesis for the Academic Degree of Candidate of Philology, Specialty 10.02.16 – Translation Studies. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to consideration of rendering of lexical and stylistic dominants of Ukrainian prose of the 2nd half of 20th century by emigrant translators based on a complex comprehensive analysis of German translations. It is established dominant features of the translation methods of I. Kostetskyi, E. Kottmeier, M. Ostheim-Dzerovych, A.-H. Horbach, and it is identified their contribution to the development of Ukrainian-German literary and translation relations. Comparative research of Ukrainian originals and their German translations made it possible to identify key features of the Ukrainian prose of the 2nd half of 20th century and methods of their rendering by emigrant translators, due to the formation of the creative personality of interpreter by external and internal factors.

On the basis of German translations of Ukrainian fiction are analyzed methods of translation of phraseological units, onomastics, color units, neologisms, colloquialisms, spoken language and expressive units.

Keywords: literary translation, literary relations, personality of interpreter, purpose of translation, adequacy, equivalence, cohesion, coherence, onomastic unit, phraseology, skopos theory, colloquialism, author's neologism, spoken language unit.